

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXIII/1—2

БЕОГРАД
1977.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIII (нова серија)

Св. 1—2

СА Д Р Ж А Ј

Уз Речник српскохрватског књижевног језика (неколико података и неколико речи) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	3—5
О етимолошком и секундарном X и о једном глаголском дублету (БРАНИСЛАВ МИЛАНОВИЋ)	6—20
Зависнословжене реченице за исказивање ексцесивности (ЉУБОМИР ПОПОВИЋ)	21—29
О изведеницама типа <i>усисивач</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	30—36
Однос граматичких и лексичких средстава за диференцирање значења у српскохрватском и руском језику (РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ)	37—44
Из живота речи	
Порекло термина <i>орџ</i> у векторском рачуну (ТАТОМИР АНЂЕЛИЋ).....	45—46
О значењу речи <i>лила</i> (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	47—49
Употреба и семантичка вриједност глагола <i>умријети</i> и <i>преминути</i> (ДРАГО ЋУПИЋ)	49—52
Латинско <i>fundamentum</i> у једном народном говору (МИЛОСАВ ТЕШИЋ)..	53
Језичка култура	
Оглед о неким недостацима језика дневне штампе (МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ)	54—64
Потреба даљег рада на правописним питањима (МУСТАФА АЈАНОВИЋ)	65—69
<i>Ораховчанин</i> и <i>Ораховичанин</i> , <i>ораховачки</i> и <i>ораховички</i> (ЈОРДАН МОЛОВИЋ)	69—71
Напомене о неким нормативним питањима (МИТАР ПЕШИКАН)	71—82
Хроника	
Савјетовање о правописној проблематици у Босни и Херцеговини (АСИМ ПЕЦО — МИТАР ПЕШИКАН)	83—84

УЗ РЕЧНИК СРПСКОХРВАТСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

(неколико података и неколико речи)

Речник српскохрватског књижевног језика у шест књига (у издању Матице српске, а у прве три књиге и Матице хрватске, 1967—1976) граматички идентификује и семантички обрађује 149090 речи. Број је речи по словима (уз могуће незнатне грешке при бројању) овакав: А — 2677, Б — 7330, В — 3871, Г — 4860, Д — 5798, Ђ — 396, Е — 1131, Ж — 1212, З — 8508, И — 5095, Ј — 1908, К — 9681, Л — 3030, Љ — 339, М — 6194, Н — 8548, Њ — 139, О — 9756, П — 23490, Р — 7783, С — 11991, Т — 6808, Ћ — 543, У — 6390, Ф — 1539, Х — 1870, Ц — 1939, Ч — 2210, Џ — 296 и Ш — 3758.*

Својим обимом овај речник, у целини и према појединим словима, двоструко или троструко надмашује досада објављене речнике и приручнике ове врсте. Богатство његовог лексичког фонда одликује се неколиким својствима. Рећи ћемо их.

Прво. Речник садржи веома добру лексику; то су речи опште употребе, затим речи књижевног језика (из лепе књижевности, публицистике и науке) у периоду од Вука Караџића до данас, речи везане за поједине језичке покрајине, речи индивидуалног остварења, речи чија је употреба разговорна и фамилијарна, речи из различитих терминологија, речи застареле или архаичне, а које ипак живе у књижевном језику — и др.

Друго. Речник садржи и мноштво нових речи; свака друга реч, или и више од тога, нова је. А нове су речи двојаке; с једне стране, то су нове лексеме, речи нових основа, корена, и, с друге стране, то су нове изведенице већ познатих, засведочених речи. И ове су друге за језик и његово изучавање посебно интересантне. Нпр.: у Вуковом Рјечнику 40 је изведеница од речи *кућа*, односно од лексеме *кућ-*, а у Речнику српскохрватског књижевног језика 106 их је; наведимо неке од њих: *кућанин*, *кућанички*, *кућански*, *кућанство*, *кућара*, *кућарак*, *кућарац*, *кућарење*, *кућарији*, *кућарица*, *кућеван* итд., уз напомену да већине од ових речи нема ни у другим речницима. Велики је број и префиксних изведеница; на то указује бројност речи које почињу словима *г*, *з*, *н*, *о*, *и*, *с* и *у*, односно оним словима у оквиру којих се налазе и префикси.

¹⁾ Подаци су добијени од секретара Уређивачког одбора Србиславе Ковачевић.

Треће. У Речнику је такође много и нових значења већ познатих нам речи; и то чини богатство речничког фонда. Илуструјмо једним примером и то. У Вуковом Рјечнику реч *лава* потврђена је у овим значењима: 1) *der* Кори, *сарут*; 2) он главом — *сам, лично*; 3) мушка глава, женска глава — *особа*; 4) *йолавар*; 5) *врело, извор*; 6) *ирлић у љушке*; 7) *лава круха*; 8) *лава шећера*. У Речнику о коме говоримо реч *лава* засведочена је и у овим, за лексикографију новим или делимично новим семантичким јединицама: 1. *ум, разум, ђамеи*; 2. *живој*; 3. *марвинче, ђро сјоке*; 4. *оно што је ђрво ђо значају* (ово се значење као фигуративно везује за значење: *личности која руководи, ујравља, јолавар, сјарешина; ђрвак вођа*); 5. *јочейни, чеони, ђредњи део нечеја, јочейнак*; 6. *јроширени или задебљали јорњи, односно крајњи део нечеја (ексера, чавла, ијле за украс и др.)*; 7. *заокруљени део неких биљака (лука купуса)*; 8. *бреја, брежуљак, врх бреја, ђланине*; 9. *део књије или сјиса, огломак, јолавање; одељак*.

Четврто. У овоме су речнику широко засведочене и фразеолошке јединице везане за поједине речи, односно изрази који се не образују слободно у говорном процесу, већ се у језику јављају као устаљени скупови речи, као готов материјал, слично или готово слично као речи. Нпр. уз реч *лава* идентификовано је и семантички објашњено 137 оваквих фразеолошких јединица; међу њима су и ове: *без лавае* — претерано збуњен, ван себе, избезумљен, изгубљен; *без лавае и реја (бијти, нешто радијти)* — без икаквог реда, збркано, смушено; *завршејти лавау (коме)* — занети, очарати (некога); *изићи на врх лавае* — досадити; пресести; *мућнути лавом* — дубље, боље размислити (уз квалификацију да је то подругљиво); *није о лавау* — не мора бити, није неопходно, није преко потребно; *усијана лава* — занесењак, фантаст, и др.

Овако изнесена богата и разноврсна лексика омогућава и олакшава даљи лексикографски и лексиколошки рад у нашој науци о језику. За практичну лексикографију Речник српскохрватског књижевног језика основа је за друга лексикографска дела; нпр. за сажети описни речник, за инверзни речник у коме би свака реч одредница била дата са одговарајућом семантичком дефиницијом; за синонимични речник у коме би у оквиру једне семантичке категорије сваки од синонима био значењски и стилски идентификован и примерима потврђен, за двојезичне речнике у којима је основни, први језик српскохрватски, као и за многе друге преко нам потребне лексикографске приручнике. За теоријску лексикографију овај речник такође може бити основа за научно решавање многих проблема, нпр. за постављање принципа могућих типова речника и речничког фонда који у њима мора бити заступљен (у зависности од њихове намене, обима и сл.), затим за изучавање питања о рационалном начину фиксације речи и фразеолошких јединица у разним типовима речника, за изучавање метода семантичког дефинисања, за испитивање синтаксичких конструкција релевантних за одређену семантику и потребе за указивањем на њих у описним и другим речницима, итд., да не набрајамо све лексикографске проблеме који би заслуживали посебну пажњу.

У лексикологији, као научној дисциплини која изучава реч и речнички састав језика у целини, овај ће речник, такође, имати вишестрану примену. На основу речничког фонда који је у њему дат може се изучавати синхронични речнички састав српскохрватског језика уопште или појединачно у неким категоријама. Наведимо само неке од семазиолошких проблема; то је пре свега испитивање законитости семантичког развитка појединих речи или категорија речи, и у вези с тим испитивање семантичких веза фигуративних значења с реалним; затим то је изучавање зависности значења речи, с једне стране, у односу према лексичком значењу, значењу корена и, с друге стране, у односу на врсту афиксног образовања. На основу овога речника и постојећих речника старога језика може се испитивати и историјски развитак речничког састава нашега језика. Поменимо и то да овај речник може послужити и као база, као класификована грађа за компаративну лексикологију, за упоредно изучавање лексике нашега језика и каквог другог језика, сродног или различитога система.

На крају рецимо и ово. Иако смо свесни недостатака којих има у Речнику српскохрватског књижевног језика, и оних који потичу од лексикографске невештине својствене пионирском раду (не заборавимо да је после Вуковог, Броз-Ивековићевог и Бакотићевог, односно после 40 година, ово први завршени описни речник нашега језика), и оних који долазе од посебних тешкоћа које прате сваки лексикографски рад, и оних који су последица нерешених у науци о језику системских проблема (нпр. акценатски систем неких категорија, или необрађене опште и посебне стручне терминологије, и др.), и још којих других, дужни смо да укажемо на његов изузетан значај. Ово је виђење и оцена само с гледишта лексикографије и лексикологије; он је сличне вредности и за друге области науке о језику, за граматику пре свега.

И још ово. Сваки речник, било описни, било који други, који буде рађен после овога биће и мора бити бољи од овога. А то је довољно.

Даринка Горџиан -Премк